

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann og Peter Kr. Iversen

INDHOLD:

1. 2 Guldskaale fra Ladegaard.
2. *M. H. Nielsen*: Fra Ballum Enge II.
3. *Jens Holdt*: En Nordslesviger, der rejste til Herrnhut.
4. *Peter Kr. Iversen*: For hundrede aar siden.
5. Fra den gamle Holm i Slesvig.
6. En »kongelig« Daabshandling paa Før.
7. A. Regenburg og C. F. Wegeners brevveksling (1849-51) om den slesvigske sprogordning.

Sønderjydsk Maanedsskrifts Ekspedition: Museumsinspektør H. Neumann, Aastrupvej, Haderslev.
Arkivar Peter Kr. Iversens Adresse er: Landsarkivet, Aabenraa.

Køb dansk Arbejde!

Haderslev Amts aut. Destruktionsanstalt

Telefon Hammelev 32.

Selvdøde og syge Dyr afhentes overalt i Distriktet.

KURANSTALTEM
Gl. Skovridergaard
IB KRISTIANSEN
OVERLÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF 514
515

H. C. Hansen

Trikotagefabrik

Ikast

Telf. 21

GRAM

KOLEANLÆG

Brødrene Gram A/S

Vojens

HUSK VORE CISTERNER

»Phønix Model 33«, »Ideal 1935« og

»Phønix-Duplex« (dobbeltskylende).

Maskinfabriken Phønix Odense

POUL KRØJGAARD

Trikotagefabrik

HERNING

Telf. 406

Hans Jensens Eff.

Trikotagefabrik

IKAST

DIPLOM-IS

Haderslev Telef. 1160

Vejen Telef. 3

Aktieselskabet

Dansk Galoche- og Gummifabrik

København

Køge

Skive
Tømmerhandel A/S
Skive

Aktieselskabet

Skive Markfrøkontor

Frøavl - Frøhandel

Skive.

Telf. 94. 2 Lin.

ASMUS HANSEN

Kolonial- og Kortevarer

en gros

Haderslev

Dyckjær & Christensen

Fiskeeksport

Ringkøbing

Carl J. Ulrich & Søn

Aktieselskab

Haslev - Telefon 600

A/S Sønderjydsk

Frøforsyning

Frøavl og Frøhandel.

AABENRAA

Dansk

Eternit-Fabrik

A/S

Telefon 4800

A A L B O R G

Jydsk Hypotekforening

Aarhus

NAKSKOV
SKIBSVÆRFT
NAKSKOV DANMARK

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab

Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

A/S FAXE KALKBRUD

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Central 9123

JORDBRUGSKALK

97 pCt. kulsur Kalk i Varen, som
den leveres - ca. 100 pCt. passerer 1 mm Sigte

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense

Aktieselskabet

Tapetfabriken „FIONA“

FAABORG

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

**Sønderjydsk
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S

HØJER

★

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.

5 - Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

Carl M. Cohr's

Sølvvarefabriker

Aktieselskab

Fredericia

Th. Damberg

Cigar- & Tobaksfabriker A-S

Nykøbing M.

N. C. Kloster

Haderslev

Telf. 2210 - 2211

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S

Aabenraa

Trælast - Bygningsartikler

Støbegods

Tlf. 2006 - 2007 - 2008

Husk

at Dybbøldagens Indsamling i Aar er den 19. April!

**Støt
Dybbøldagens
Indsamling!**

**Støt
Dybbøldagens
Indsamling!**

Derved fremmes dansk Arbejde paa begge Sider af Danmarks Sydgrænse

A/s Jacob Jensen & Co.

Hammerum

Trikotagefabrik

TEKSTILFABRIK

Import En gros

Herning.

BRUUN & SØRENSEN A/S

Kgl. Hofleverandør
grundlagt 1893

INGENIØRFORRETNING

Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet

AARHUS
Kannikegade 18
Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364

KØBENHAVN
Niels Ebbesensvej 20
Tlf. C. 5036

Nakskov Dampmølle

Aktieselskab

NAKSKOV

A/s De forenede Kalkværker

Torp pr. Thisted

Telefon 25

Det kgl. octr. alm.
Brandassurance-
Compagni

Stiftet 1798

— tegner
alle Arter
af Skades-
forsikring

Hovedkonto

Højbroplads 10
København K
Tlf. Cent. 447

Vojens

Andels-Svineslagteri

Vojens . Telf. 4111, 4112, 4113

Reserveret

S. S. V.

To Guldskaale fra Ladegaard

Som Nr. 1 i Haderslev Amts Museums Protokol er indført disse to Guldskaale, fundet i Skrænten til et smalt Engdrag Syd for Ladegaard, Hammelev Sogn.

Som Led i en Planering af Engen stod to Mænd og gravede paa et fugtigt Sted ved Skræntens Fod — der havde her været en Kilde i Oldtiden — da pludselig begge Skaale trillede ud af en Skovfuld Jord. Efter Jydske Lovs Bestemmelser var de Danefø og skulde afleveres til et Museum — i Berlin eller Kiel, og for at forhindre at de fjernedes fra Landsdelen, blev det da til Alvor med Oprettelsen af et Museum i Haderslev.

De to Skaale er nærmest halvkugleformede med en lille skraatstillet Rand; de maaler 10,5 cm over Mundingen og er ca. 7,5 cm høje. De er dannet af tyndt Guldblik med drevne Ornamenten i koncentriske Kredse, riflede Vulster og i Bundpartiet et Stjernemønster. Paa den ene Side er der Huller efter udrevne Nagler, sikkert fra Hanke, der efter andre Kar at dømme kan have været højt opstaaende og endende i et Hestehovede.

Foruden fra Mellemeuropa kendes saadanne Kar fra syv andre Fund fra det sydlige og østlige Danmark. Det er usikkert, om de er lavet her i Landet, men de er utvivlsomt nedlagt som et Offer i yngre Bronzealder, ca. 700 Aar f. Kr. F.; de var da maaske allerede aarhundredgamle, ærværdige Kar, der havde gjort Tjeneste ved religiøse Ceremonier.

FRA BALLUM ENGE

Af M. H. Nielsen

II.

Høsletten før Udskiftningen

I Markfællesskabets Dage var de forskellige Naboer afhængige af hinanden. Med Hensyn til Driftsmaade, Arbejdets Udførelse, Kvæghold o. s. v. maatte den ene Nabo rette sig efter den anden. Af samtlige Grander eller Bymænd var der udtaget visse Regler, som maatte følges. Saadanne Regler eller Love kaldes med forskellige Navne: Grandelove, Grandevilkaar, Bylove, Vider og Vedtægter. De er for Størstedelen gaaet tabt efter Fællesskabets Ophævelse, men man finder endnu en Del af dem i de gamle Tingbøger. Det hændte nemlig, at man lod dem tinglæse for at skaffe dem mere Autoritet. I Ballum Birks Tingbog fra 1751 — i Godsarkivet paa Schackenborg — findes der saaledes en af Sognemændene affattet Vide og Vedtægt for Ballum Sogns Enge. Den Omstændighed, at der findes en særskilt Vedtægt for Engene, viser ogsaa den store Rolle, Engene spillede her. Denne Vedtægt vil senere blive aftrykt Ord til andet i sin oprindelige Skikkelse.

Nævnte Vedtægt faar foreløbig kun Gyldighed for 4 Aar. Af Vedtægtens første Part fremgaar det, at der i Aaret 1751 er sket en Ændring af tidligere godkendte Regler. Saadanne Ændringer omtales ogsaa andensteds i Tingbogen. Maaske der ogsaa efter Udløbet af de 4 Aar har fundet nye Ændringer Sted. I Hovedsagen har dog vist nok de i 1751 udtagne Regler haft Gyldighed indtil Ophævelsen af Fællesskabet fandt Sted.

Siden Aarhundredskiftet har jeg jævnlig aflagt Besøg i Ballum. Paa den Tid levede

der endnu flere, som havde oplevet Tiden før Udskiftningen. Det efterfølgende hviler for Størstedelen paa mundtlige Meddelelser fra disse gamle Folk¹⁾.

Tilsynet med Engene og Ledelsen af Arbejdet var overdraget til de saakaldte Pantemænd. Der var 12, og de fungere kun et Aar ad Gangen. Hvervet som Pantemænd gik paa Omgang mellem de 48 Gaardmænd. Hver af disse blev Pantemand hvert fjerde Aar.

Dagen før Høslettens Begyndelse samledes Pantemændene i Vesterende gamle Skole — en Tilbygning til Kirken.

Fra Skolen fulgtes de ad ud i Engene for at taksere disse. Der tilkom hver af Gaardene 18 Demat fordelt i 3 Fenner, hver paa 6 Demat. Den ene Fenne skulde ligge i »æ Fenne«, den anden i »e gammel Mæsk«. Denne Taksering tog gerne hele Dagen. Efter endt Dagværk samledes man til et Gilde hos en af Pantemændene.

Den følgende Dag gav de 48 Gaardmænd Møde i Skolen for at trække Lod om, hvilke Fenner de skulde have. Fennerne var jo ikke indgrøftede, men ved hver Ende af den paagældende Fenne var der anbragt en Pæl med Lodsejernes Nummer paa. Midt paa det firkantede Stykke var der anbragt »en Pøl« eller »Dol« ☉: en opkastet Sadde eller Græstørv.

*) To af mine ældste Hjemmelmænd var forhenværende Gaardmænd i Vesterende Niels Lausten Thomsen, f. 1817 og Thomas Martensen Thamsen, f. 1819.

Tildelingene af Lodderne fandt Sted om Formiddagen. Samme Dags Eftermiddag Kl. 4 tog Høsletten sin Begyndelse. Det gjaldt nu om, at den ene Nabo ikke gik den anden for nær. Forsletteren maatte holde Tungen lige i Munden. Derfor anbragte han først 3 River i Udkanten af den ham tildelte Fenne, en i Midten og en ved hver af de to Ender. I hver af Riverne var der anbragt en Græstot. Desuden anbragte han hist og her en Græstot mellem de tre River. Det første Skaar, der blev slaaet mellem to Naboer, kaldtes »e Støjskab«. Paa Slaget 4 tog Høsletten sin Begyndelse.

Fra hver Gaard mødte der 3 Slettere og 2 Afragere, som Regel en Pige og en Dreng. Den ene Sletter var gerne fast Karl paa Gaarden, de to andre derimod Daglejere. Kun et Faatal af disse havde hjemme i Sognet. En af disse gamle Hjemmelmænd, der er født 1827, kunde huske den Tid, da omkring ved 120 af Sognets unge Mænd om Sommeren tjente deres Brød paa Søen. De allerfleste Slettere stammede fra Nørrejylland. Og det gjorde de fleste Tjenestekarle ogsaa. De blev gerne fæstede paa Midsommer- eller Folkemarkeder i Ribe, der strakte sig over en hel Uge. Ogsaa Tjenestepigerne blev som Regel fæstede paa Marker i Ribe. De fleste hjemmehørende Kvinder var optagne ved Knipleskrinet. Der gaar Frasagn om, at en vestjydsk Fiskerpige, der var fæstet til en Mand i Ballum, undervejs glemte Navnet paa det Sted, hvor hun skulde tjene. Men en Vædder, der græssede ved Siden af Vejen kom hende til Hjælp. Den gentog stadig væk Ordene Balm, Balm.

At slaa Græs i Marsken var ikke noget let Arbejde. Det gjaldt ikke blot om at have en god Le, det gjaldt ogsaa om at have et godt Haandelag, saa man forstod at føre Leen. Om en dygtig Sletter blev der ofte sagt, at han var »en skajl Kal te en Hjølle«. Naar Engen var slaaet, kunde det ses, om Sletteren havde magtet sit Haandværk, eller han havde været en Fuser. Engbunden maatte

være jævn, uden høje Skaartakker, saa det kunde ses, hvor mange Hug der var taget. »Ren Kant, Orden o Stil, det holder æ a. Det hær æ fra min Far a.« De Ord tillægges en af de gamle Ballum Bønder, og der var nok flere end ham, der hyldede den Grundsætning.

Skulde Leen holdes skarp, maatte den, naar der var taget en 20 til 30 Hug have en Omgang af Strygen, der havde sin Plads paa Leens Skaft. Begstrygen var overhældt men en Blanding af Beg og Sand. Sandstrygen, der var den hyppigst brugte, var overhældt med Sand, som man førte med sig hjemme fra — ofte i en gammel Træsko. Paa Sandstrygen var der anbragt et Stykke Staal, der tjente til Udjævning af mindre Skaar i Leens Æg. Denne maatte med flere Timers Mellemrum »hares« eller hærdes paa en lille Ambolt, som man havde med ud i Engen. Æggen blev anbragt paa Ambolten og med smaa Slag af en ret tung Harehammer gjort tynd og skarp.

Det var de ældre, øvede Slettere, der gik i Spidsen. De unge, mindre øvede, gik bagefter, og det var ikke altid let for dem at vinde med de ældre. Det hændte ogsaa, at de ældre prøvede de unge af. Der gaar Frasagn om to Vestjyder, der en Gang kom til Knud Knudsen i Forballum og tilbød sig som Slettere. Den ene var stor og stærk, den anden lille og spinkel, og han var tilmed Skrædder. Kun den store blev antaget. Den lille fik dog Lov til at gaa med de andre Sletkarle en enkelt Dag. Det viste sig nu, at Skrædderen var de andre overlegen. Ikke en Gang Avlskarlen kunde hamle op med ham, hvor gerne han end vilde. Til sidst styrtede han om af Overanstrengelse. Men Skrædderen havde ingen Medlidenhed med ham. Han sagde blot: »Det har du godt af, du har været en haard Hund ved de unge.«

Arbejdet tog, som før nævnt, sin Begyndelse om Eftermiddagen Kl. 4. Naar der var slaaet to Skaar, holdtes der Hvil. Madskrinet med dets gode Indhold af Brød, Kager,

Smør, Sul og Ost. Skrinets fornemste Indhold var dog nok en »Grøn-Jens« : en Flaske med Brændevin. Flasken havde en bred Bund, saa den ikke let blev væltet derinde i Skrinet. Tilmed var den gerne indsvøbt i en »Fatterhue« : en rød strikket Nathue, som gamle Folk ofte brugte paa den Tid. Undertiden gik de ogsaa med den om Dagen.

Der blev nu atter slaaet et Skaar. Saa blev Leen haret, inden det blev for mørkt. Der blev saa ofte slaaet endnu et Skaar, inden man gav sig i Lag med Kveldsnadveren, der bestod dels af Smørrebrød, dels af »storbenet« Byggrynsgør med Mælk over. Grøden bestod af hele Byggryn kogt i Kærnemælk. Mælken opbevaredes i smaa Træankre eller »Tejner«, Øllet i Skæggemænd. Madskrinets Laag gjorde Tjeneste som Bord.

Nu søgte de fleste Nattehvil bag ved den væltede Vogn, hvor man dækkede sig godt til med Dækkener og med Græs. Da Fjeldervogne med tilhørende Vognsejl var blevet almindelige, havde Sletterne ogsaa jævnlig et Sejl med, som de søgte Læ under. Der var dog en Del — særlig blandt de yngre — der foretrak at blive oven Senge endnu en Stund. Sammen med andre unge fra Nabolaget sprang de Buk, legede Enkemand eller drev anden Skæmt. Jævnlig var der en, som kunde traktere en Violin eller en Harmonika, og saa blev der danset dernede paa Engen. Det kunde ske, at Legen blev fortsat lige til det Øjeblik, da Arbejdet skulde begynde igen. Klokken var da omkring ved 2.

Inden Arbejdet tog sin Begyndelse, fik Sletterne en »Sopken« af Brændevinflasken. Naar der var slaaet et Skaar, var der Appetit til Davren. Naar den var sat til Livs, fortsattes Arbejdet til Maalet, en Dagslet eller Demat pr. Mand, var naaet. De dygtigste var færdige omkring ved Kl. 7. For de mindre dygtige trak det længere ud. Man vilde dog nødig høre til de allersidste. Om den, der sidst kørte over »Hørmels«,

blev der sagt, at de kom med Nøglen til Engene. Den Haan vilde man nødig udsætte sig for. Ofte kom de sidste Vogne kørende i fuldt Firspring hen over de uindgrøftede Enge for at undgaa den Skam at blive den sidste.

Ved Sletternes Hjemkomst skulde Manden i Gaarden helst tage imod dem ude i Porten. Det paaskønnedes ogsaa, naar Husbonden aflagde Sletterne et Besøg ude i Engen. Han havde da gerne en Flaske Grøn-Jens med sig. Det var dog ikke alene Sletterne, der fik Del i Flaskens Indhold. Folk fra Nabolaget, der kom paa Besøg, skulde ogsaa trakteres med en Snaps. — Om Søndagen kom baade Mænd og Kvinder paa Besøg ude hos Sletterne, der den Dag gerne havde valgt en Fenne, der ikke laa for langt borte. Heller ikke de kom tomhændede. Det hændte nok, at en og anden da fik mere at drikke end godt var. Denne Skik holdt sig til omkring ved 1870.

Naar Sletterne kom hjem, fik de først en Thepuns udrørt i Sirup. Til Theen fik de et Stykke Kandis eller brunt Sukker. En Time senere stod Middagsmaden paa Bordet; og den var særlig god. Der blev i Høsletten slagtet mindst eet Lam i hver Gaard. Klipfisk og nye Kartofler var ofte en staaende Ret. En Mængde Flæsk blev ogsaa sat til Livs i den Tid, da Høsletten stod paa. Efter Middagsmaden fulgte der en længere Middagssøvn. Naar den var til Ende, skulde Lærne skærpes. Fra Gaard til Gaard kunde man da høre Harehammerens Slag mod Leens Æg. Det lød næsten som smaa Klokkeklemt over det meste af Byen.

Inden Sletterne tog hjemme fra, indtog de et solidt Maaltid bestaaende af »Sødgrød« med Mælk over og Smørrebrød med Kaffe til. Til Kaffen hørte der ogsaa en Puns. Og nu begyndte saa Turen forfra.

Høsletten strakte sig over 6 Dage. Der toges ikke Hensyn til Søndage eller Regnvejrskage. Sletterne havde kun de 6 Dage til deres Raadighed. Inden de kom havde de

gerne slaaet i Skærbæk Enge eller længere nord paa. Og fra Ballum tog de som Regel ud i Kogsegnene. Det var ofte de samme Slettere, der kom igen Aar efter Aar. De fleste medførte deres egen Le, som de gerne havde købt paa Markederne i Varde eller Ribe. I Egnen øst for Varde og nord for Ribe blev der om Vinteren smedet en Mængde Leer. Landinspektør Dalgas fortæller i sin Beskrivelse af Ribe Amt fra 1830, at der jævnlige i samme Gaard fandtes to Ambolte. Ansager Sogn var særlig kendt som et Sogn, hvorfra den gode Leer. I Sønderjylland nød Gaansager i Skærbæk Sogn Ry som et Sted, hvor der blev smedet særlig gode Leer*).

Der gik gerne en Uges Tid, inden Græsset var tilstrækkelig vejret, saa det kunde rives sammen i Stakke. Forinden blev Skaarene »hverret« eller vendt og som Regel ogsaa »slaaet ud« eller spredt, saa Græsset lettere kunde tørre.

Tidligere var det Pantemændenes Pligt at føre Tilsyn med, at Rivningen af Høet skete efter bestemte Regler. I Vedtægten fra 1751 staar der kun lidt om Ragningen: »I Ragen maa ingen bruge mere end 5 Rager til hver hel Gaard, men om nogen haver smaa Børn, skal det være dennem uforment at tage dem med.« Af Præsten Fr. Blechingbergs Beskrivelse af Ballum Sogn fra 1754 fremgaar det imidlertid, at der ogsaa her var Regler, som skulde følges. Han siger bl. a.: »Hvert Hug, som begyndes. . . sker som Krigsexercitser, som et Hug, hver Tæmme, naar de alle er forspændte, rækker og avancerer til Høets Samling ved ens Tempo, og hver Stak bliver fast færdig i en og den samme Moment.«

Mine gamle Hjemmelmænd fortalte, at i deres Tid kunde Folk selv raade over, naar de vilde rive deres Hø. Men de vidste ogsaa, at det ikke altid havde været saadan.

Tidligere tog Ragningen først sin Begyndelse, naar en af Pantemændene havde rakt en Rive, hvorpaa han havde anbragt sin Hat, i Vejret. De fortalte ogsaa om, at det kunde knibe med at afvente det af Pantemanden givne Tegn. Saaledes var der en Mand ved Navn Hans Mærsk, som var godt i Gang med Arbejdet, da det omtalte Tegn blev givet. Han var da allerede i Færd med at temme eller tømme Høet sammen. Pantemanden gik da hen til ham og skar Tæmmeselerne over med de Ord: »No ka do knyt, inden do rager!« Antagelig har vedkommende maattet betale en klækkelig Bøde.

I Aaret 1801 modtog Sognets Fattigkasse 20 Mark l. i »Bødepenge fra Engene«. En Part af disse Penge hidrørte vel nok fra Hans Mærsk*).

Den omtalte Mand er formentlig den Hans Tygesen Mærsk, der i Aaret 1800 overtog sin Fødegaard i Husum. Nu om Dage er Navnet eller Tilnavnet Mærsk ved at dø ud. Tidligere var det mere almindeligt i Ballum Sogn saavel som i de omliggende Sogne. Man har ment, at det oprindeligt stammer fra de fire Gaarde, der i Tiden før 1634 laa ude i Ballum Enge, og som senere bortforpagtedes til Sognets Bønder*).

Det ser ud til, at Slægten har haft lidt svært ved at holde Trit med deres Fæller. I 1740 klager Bønderne i Vester- og Østerende til Greven paa Schackenborg over en Fæstebonde ved Navn Hans Mærsk, der med Hensyn til Høsletten ikke vil overholde »den fra Fædrene nedarvede Skik.« Det paalægges nu den anklagede at »holde og efterleve Bøndernes Vide og Vedtægt«. Samme Mand var Bedstefader til den nævnte Hans Tygcsen Mærsk.

Hjemkørslen af Høet tog først sin Begyndelse, naar alt Høet var revet sammen. Men saa blev der ogsaa kørt ind næsten uafbrudt baade Nætter og Dage, til Engene

*) Dalgas, 214, og fra Ribe Amt 1944, S. 61 f.

**) Trykt i Sønderj. Aarb. 1938 S. 77 f.

*) Fattigreguskabet.

**) Jfr. S. Aarb. 1901 S. 68 f.

var tomme. To Stakke Hø kom gerne paa samme Læs. Stakkene var anbragt saaledes, at en Vogn kunde anbringes imellem dem. Det var som Regel Pigernes Arbejde at lægge Læset.

Naar der var gaaet nogle Uger, blev Høstgrøden »beslaaet« med Kreaturer, der indtil da havde græsset paa Engen mellem Brede Aa og dennes Udløb i Havet. Om Foraaret blev den Del af Engene skilt fra den anden ved et Hegn, der strakte sig fra Havet over til Aaen. Til dette Hegn skulde hver Gaard levere 3 Pæle og 3 Lægter. Baa- de Pæle og Lægter var Jernpæle med Eje- rens Husmærke. Hegnet blev nu bragt hjem og gemt hen til det følgende Foraar.

En Hyrde havde Opsyn med Kreaturerne. Han og hans Hustru boede i et lille Træ- hus, der blev taget hjem om Vinteren. En Bifortjeneste havde han ved at færgé Folk over Aaen, hvad Færgemanden i Mjolden Færgegaard dog saa skævt til. Samme Fær- gemand var heller ikke tilfreds med, at Hyr- den drev en Smule Smugkro.

Naar det omtalte Hegn var fjernet, fik Kreaturerne Lov til at græsse paa alle de uindgrøftede Enge. De første Dage skulde

3 Drengé hjælpe Hyrden med en Gang dag- lig at drive Kreaturerne hen til 3 Vandings- steder ved Aaen. Gaardene maatte paa Om- gang sende de 3 Drengé.

Til hver Gaard hørte der 12 Grejser: Græs- ningsret til 12 voksne Kreaturer. Paa hver Grejse gik der 3 Kalve og 2 Rømplinger. Ialt gik der ude paa de fælles Enge om- kring ved 600 Kreaturer.

Tit gik Ungkvæget herude, til Flodvandet gik over Engene. Naar Vandet kom, var det ofte vanskeligt at hente Kreaturerne hjem, da Engene nærmest Byen var lavest og først blev sat under Vand. Ofte maatte man da overlade Kreaturerne til deres egen Skæbne. Da de paa den Tid ikke var sammenkoblede, kunde de bedre bjerge sig selv. I Alminde- lighed drev de med Strømmen øst paa. Bag- efter begyndte der saa et vidtløftigt Arbejde med at faa Kreaturerne fundne og samlede hjem fra de omliggende Sogne. Tit gik der Kreaturer tabt under Floderne. Undertiden søgte man at redde de Kreaturer, der gik i de uindgrøftede Fenner nærmest Byen, men ogsaa det Arbejde var forbundet med Fare for baade Mennesker og Kreaturer.

(Fortsættes).

EN NORDSLESVIGER der rejste til Herrnhut

Af Jens Holdt

Vi har i Dag lidt vanskeligt ved at forklare os den magnetiske Kraft, hvormed Menighedsbyen Herrnhut i Sachsen efter dens Grundlæggelse først i det 18. Aarhundrede drog religiøst søgende Mennesker til sig viden om fra. Det var for disse Valfarere saadan, at Apostelskriftens Syn om det ny Jerusalem, som fra Himlen sænker sig ned paa Jorden, her var blevet til Virkelighed. Og uden Realitet var denne Forventning heller ikke. Det ny Jerusalems skinnende By er efter apostolisk Opfattelse et Billede paa den blomstrende Kristi Menighed. Og her i Herrnhuts Nybyggerkoloni af fulgte Kristi Efterfølgere levedes der et sjældent rigt Menighedsliv — i Forbindelse med et saare virksomt Borgerliv. Og denne »Himmel paa Jorden«, som Udtrykket lød dengang, maatte da af religiøst higende Mennesker ses og opleves paa Stedet. Det syntes ogsaa, som om Skuffelserne blandt dem, der rejste til »Gudsbyen« og blev optagne der, har været forholdsvis sjældne, medens den overvejende Part af Pilgrimmene fandt deres Længslers fulde Tilfredsstillelse i den nye Lægmandsmenighed. Her var nemlig ingen kirkelig Tvang af nogen Art, men alles broderlige Frihed og Lighed i Menighedens Fællesskab. Kun een var Herren: den korsfæstede og opstandne, men usynligt nærværende Kristus, — »Lammet«, som de sagde. Under hans Tilskyndelse og Tugt skulde alle villigt underordne sig. Regelmæssige Andagter Morgen og Aften indrammede Dagens Gerning, der for de fleste bestod af mandligt eller kvindeligt Haandværk af enhver

Art. Lønningen var beskedent, Arbejdet solidt, Overskuddet derfor i Reglen anseligt. Men saa blev der ogsaa Raad til Udvidelser og nye Fremstød. Dattermenigheder fremstod i snart sagt alle Lande, f. Eks. Christiansfeldt i Sønderjylland, og Hedningemissionen Jorden rundt blev Brødremenighedens banebrydende Pionerdaad i nyere Tid.

Een af de ikke faa, som i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede drog til Herrnhut og her fandt sit Hjertes Hjem herneden, var en ung Sundvedbo, Jens Petersen fra Ullerup, hvis Liv og Levned her skal omtales efter en Del gamle Breve fra ham til Hjemmet, som opbevares i Slægtens Eje, hos Hjuler Jørgen Jensen i Ullerup. Jens Petersens Livsbane turde i nogen Grad være typisk for mange andre paa samme Pilgrimsfærd i dette Tidsrum. Han fødtes den 1. December 1755 i et Bondehjem i det sundvedske Ullerup, fik en kristelig Opdragelse i Datidens Gudsfrygt og Nøjsomhed, blev konfirmeret 1772 og beskæftigedes derefter hjemme ved Landbruget til sit 21. Aar. Men da de var en stor Søkendeflok, maatte nogen jo flytte ud af Reden. Han valgte da 1776 — efter Lyst og Anlæg — at gaa i Snedkerlære hos Christian Snedker i Nabobyen Sottrup hvor han blev 4 Aar. Som udlært Svend tog han derefter til Købstaden Aabenraa i Plads, hvor han ogsaa privat søgte videre Uddannelse i Tegning; det første Aar maatte han dog arbejde foruden Løn, for at blive lavsberettiget. Men hans unge Hu stod videre ud. 1781 rejste han til Hovedstaden København, hvor han dog lige i

Øjeblikket paa Grund af almindelig Arbejdsnedlæggelse i Faget ikke kunde faa Arbejde. Han tog da videre til Helsingør, hvor der imidlertid var overfyldt med københavnske Snedkersvende. Saa forsøgte han sig i andre Byer, tilsidst i Odense, for saa i Foraaret 1782 at vende tilbage til København og her fortsætte sin Uddannelse. Privat søgte han Undervisning hos en Tegnelærer ved Akademiet og trivedes ellers i alle Maader vel. Kammeraterne respekterede ham for hans Duelighed og Retsindighed. Han deltog ikke i deres Fritidsfor nøjser, men læste hellere i en god Bog og dannede sin Aand. Han søgte vel til Kirke, men var ellers ikke videre med i noget frit Menighedsliv i Byen, heller ikke det herrnhutiske, som havde en vis Tilknytning til hans Hjemstavn. Efter et Par Aars Forløb var det hans Agt at nedsætte sig som selvstændig Kabinetssnedker i Byen. Men forinden vilde han ud paa en Studierejse til Tyskland, se og lære i sit Fag, hvori Tyskerne paa det Tidspunkt ansaas for førende. Han pakkede sin Kuffert og tog ned til Havnen, men kunde ikke finde det Skib, som skulde tage ham med over Østersøen til den store Verden. Nu var han imidlertid opsat paa at rejse og gik derfor resolut om Bord i et Skib, som lige stod klart til at sejle til Sønderborg og dermed til Hjemstavn.

Stor var Glæden ved Gensynet i Hjemmet. En betydningsfuld Forandring var i Mellemtiden sket her. Man havde knyttet Forbindelse til Brødremenigheden i Christiansfeld, der i disse Aar stod i sin første Blomstringstid. Forældrene ønskede, at den hjemvendte Søn skulde optage Kontakt med denne nye Menigheds- og Haandværksby i Norden. Han besluttede dog Vinteren over at blive hos sin gamle Mester i Sottrup, men aflagde et 8 Dages Besøg i Christiansfeld og fandt Behag i Byen og dens Indretninger. Lidt senere indtraf en skelsættende Begivenhed i hans eget Liv. Ikke den store jordiske Kærlighed, men derimod den himmelske fan-

gede ham ind og holdt ham fast. Han fulgte en Vens Indbydelse til at tage med til et gudeligt Aftenmøde i Hjembyen, hvilket antagelig en Christiansfelder Lægmand ledede. Under Mødets Forløb med Skriftlæsning, Vidnesbyrd, Bøn og Salmesang maatte han give sine Taarer frit Løb. Hans Beslutning var nu taget: at tilbringe Resten af sit Liv indenfor Brødremenighedens Rammer. Til Juni 1785 flyttede han som Haandværker til Christiansfeld. Og herfra udførte han saa i Foraaret 86 sin gamle Plan om en Tysklandsrejse, men nu med det Forsæt at søge Optagelse i Herrnhut og blive der. Sammen med to andre Haandværkere tog han den 19. Marts paa Svendepas afsted til Fods og kom den 10. April lige før Paaske til Bestemmelsesstedet. Rejsen har han beskrevet i et langt interessant Brev til Hjemmet, af hvilket jeg kort vil gengive de vigtigste Punkter, som formentlig kan paaregne en vis Interesse.

De tog over Haderslev, Flensborg og Rensborg til Altona, hvor de hvert Sted fandt gæstfri Modtagelse hos derboende Herrnhutvenner. Ogsaa Storbyen Hamburg fik de at se, forevist af en Herrnhuter fra Altona, da det ikke mentes raadeligt som fremmede at vove sig alene ind i Byen og dens Fangarme. Vandrigen fortsattes derefter op langs Elben, først paa højre Bred gennem Meklenburg og Prøjsen, hvor man lagde Mærke til primitivere Leveforhold end dem, man kendte hjemmefra. Det gjaldt baade Boligforholdene (de maatte ligge i Halm paa Herbergets Gulv), Landbrugsarbejdet (Studeforspand) og Levemaaden (mest Kartoffelmad). Husene var af »Timmerværk«, Kirke og Mølle i Landsbyerne ligesaa. I Kirkens Taarn var anbragt et Slaaur til Regulering af Dagens Liv. Ved Lentzen, den første By i Prøjsen, lod de sig sætte over Elben, der her var dobbelt saa bred som Allsund derhjemme, inddæmmet med store Volde paa begge Sider og forsynet med sejlende Vandmøller til Brug ved Vandreguleringen, saaledes Oppumpning fra de side Enges Kana-

ler. Fæstningen Magdeburg længere fremme sørgede man for at komme udenom, da man her let risikerede at blive holdt tilbage. Og saa naaede Vandringmændene til Gnadau, en (1767) ny anlagt Brødrekoloni lige over Grænsen til Sachsen, for Resten Forbilledet til Christiansfelds Byplan. En Mils Vej længere op ad Elben kom de til den næste Brødremenighed, i Byen Barby, hvor Slottet med alle dets Bygninger og Udstyr, — bl. a. et Kunstkammer, var i Brødrenes Eje og blev brugt til Bo- og Samlingssted. Menighedens Præsteseminar var anbragt her. Vore nord-slesvigske Pilgrimme kom lige til en Begravelse paa Stedet med efterfølgende Tebords-samvær, hvor de gennem det broderlige Menighedsfællesskab i Livets og Dødens Nød oplevede Frelserens barmhjertige Nærhed. Efter en kærlig Afskedstale til dem gik Rejsen saa videre til Luther-Staden Wittenberg, hvor Luthers Klippebrønd uden for Byen blev vist dem af Gæstehusets Vært, der desforuden skænkede det bedste Øl, de endnu havde smagt, brygget af Lutherkildens Vand. Siden kom de til Sachsens Hovedstad Dresden med dens pragtfulde katolske Kirker og brede Bro over Elben med 12 Hvælvinger, der midtvejs var prydet med en »Golgata«-Forhøjning, hvorpaa et forgyldt Krucifiks stod i Legemsstørrelse. De skulde nu Øst paa gennem Bjergegne med folkerige Industribyer til det 10 Mil borte liggende Herrnhut. Rejsen havde været lang, men var forløbet uden større Uheld, selvom Fødderne ved Aftentide ofte havde brændt saadan, at de tvivlede om at komme videre næste Dag. De blev vel modtagne i Brødrebyen og fik Lov til at hvile ud i Paaskeugen, hvis rige liturgiske Gudstjenesteliv de straks blev dragne med ind i. De fik Foretræde hos Menighedens aldersstegne Leder Spangenberg, ogsaa kaldet »Joseph«. Han sagde ikke meget til dem, men bebrejdede dem efter Forespørgsel, at de ikke havde taget deres danske Bibel med sig, som efter hans Viden skulde være en særlig god Oversættelse fra Grund-

teksten. Den 19. vilde de begynde deres Arbejde; men Aftenen forud opstod en stor Ildebrand i Byen, der ødelagde 6 store Huse og kun med Nød op Næppe forhindrede i at volde en større Katastrofe. — I et senere Brev faar vi en udførlig Beskrivelse af Byen med dens 1300 Indbyggere, deriblandt ikke faa Adelige, deres Sæder og Skikke, Levevis og Byggestil. Men særligt er det i de følgende Breve hans Hjertetilstand, han dvæler ved, idet han mere og mere voksede sig ind i herrnhutisk Kristentro og Levesæt, kendetegnet ved en stærk Syndsbevidsthed og tilsvarende Naadesoplevelse, som den f. Eks. faar sit typiske Udtryk i Kingos aandelige Hjertesuk: »Aldrig er jeg uden Naade, aldrig dog foruden Naade, altid har jeg Suk og Ve, altid kan jeg Jesus se«. Den gamle lutherske Bodsfromhed levede videre i Pietismen. Dertil føjedes saa i Herrnhutismen et rigt og særpræget Menighedsliv.

Vor Nordslesviger fik naturligvis Ansættelse i Brødrehusets Snedkerværksted, hvor der arbejdede ca. 17 Mand under en svensk Billedhuggers Ledelse. I hele Brødrehuset boede dengang ca. 250 ugifte Brødre. Lønnen var til at begynde med 6 Rd. om Maa-neden og steg snart til 8. Dygtighed og Paalidelighed bragte hurtigt vor Landsmand paa en ledende Plads i Værkstedet og — efter at Sprogvanskelighederne var overvundne — ogsaa frem til en aandelig Lederplads i Ko-ret, idet han lejlighedsvis fik betroet Morgenandagten. Han begyndte nu ogsaa at skrive paa Tysk hjem, hvad de gamle Forældre dog ikke var glade for. De ønskede Moders-maalet i Korrespondancen, som dog i Søn-nens Breve efterhaanden fik iblandet ikke saa lidt af fremmede tyske Gloser. Han skriver senere herom, at han med Flid har maattet glemme sit Moderssprog, for hurtigere at lære det tyske, hvilket han ogsaa med Ti-den talte og skrev bedre end det danske. Som de derhjemme var stærkt interesserede i at høre om Sønnens Livsskæbne i det fremmede Land, var han selv begærlig efter at

følge med i Udviklingen hjemme i Barn-
domsbyen. En Broder til ham var 1789 rejst
til Brødremenigheden Zeist i Holland, hvor
han døde 1793 af Tuberkulose, en Søster var
taget til Christiansfeld, hvor hun blev gift
med en Farver, men døde 1798. I 1791 døde
Broderen hjemme paa Gaarden, hvorefter
den yngste overtog Hjemstavnen, 1793 gift
med en Datter af den kendte herrnhutisk-
sindede Urmager Wied i Ullerup, hvis to
Sønner blev kendte som Herrnhut-Missionæ-
rer, den ene i Vestindien, den anden i Suri-
nam, senere Biskop og Medlem af Menig-
hedens øverste Ledelse i Berthelsdorf. En
anden Søster var gift med en Snedker i Sott-
rup. Skete det en enkelt Gang, at en rejsende
Broder kom med personlig Hilsen hjemme
fra, gik man Byen igennem fra Hus til Hus
for at konstatere de skete Forandringer.

Jens selv fik efterhaanden betroet større
Tillidshverv, blev saaledes Medlem af forskel-
lige Raad i Byen (Opsynskollegiet og Kom-
munalraadet), sendtes ogsaa til Messen i
Leipzig og til Fyrsten af Schönburg, for
hvem han havde fine Kabinetsarbejder i Or-
dre. Et Brev fra 1788 slutter med følgende,
antagelig af ham selv forfattede Vers paa
Tysk:

Ich empfehle euch Gottes Frieden
und die Gnade unsers Herren,
solang ihr noch seid hie nieden,
wird der heilige Geist euch gern
führen, leiten, trösten, stillen,
übergebt euch seinem Willen,
bis wir nach seiner Gnadenwahl
sammles (!) in den Himmelsahl.

Solt' ich ihm nicht täglich singen,
der's mit mir so gnädig nimt,
der mir's alles lässt gelingen,
wem's vorher auch nicht so scheint,
bis dahin hat Er geholfen,
solt' auch kommen trüben Wolken,
ey, so glaub' ich sicherlich,
Jesus, Er verlässt nicht mich. —

I 1796, efter 10 Aars Virke i Herrnhut,
kaldtes Jens Petersen til en aandelig Leder-
stilling i Brødremenigheden i Niesky, hvor
han i Forvejen havde aflagt Besøg og hilst
paa Landsmænd fra Norden og nu skulde
være Sjælesørger for Koret af ugifte Brødre.
Den 15. Juli tiltraadte han sin nye Post og
blev ved Menighedsfesten den 8. August sam-
men med to andre indviet til Diakon. Om
denne kirkelige Indvielse skriver han hjem
(her i Oversættelse): »Ved denne vigtige
Handling sporedes i Menigheden en særdeles
Bevægelse og vor kære Herres naadige Nær-
værelse. Vi, som Frelseren værdiger til of-
fentlig at tjene ham i hans Menighed, faldt
ned paa vore Ansigter og tilbad ham. Hvor
naadigt og venligt Frelseren bekendte sig til
mig, kan jeg ikke gengive for Jer i Ord.« —

Aaret efter, altsaa 97, forflyttedes den nye
Korhjelper i samme Embede til Zeist Me-
nighed i Holland, hvor der altid fandtes man-
ge Medlemmer fra de nordiske Lande. Men
det fugtige, usunde Klima i dette lave Marsk-
land skulde ikke bekomme hans Helbred
godt. En regelmæssig tilbagevendende Mi-
græne, han havde lidt af fra Ungdommen
af, efter Lægens Mening aabenbart under-
livsforaarsaget, forværredes betydeligt; og
Lungesvaghed med Blodspytning kom senere
til. Han skrantede til Stadighed; og den flit-
tigt konsulterede Læge kunde ikke hjælpe
ham paa Fode igen. I Vinteren 1802 tog
Sygdommen Overhaand; og den 25. Januar
1803 døde han. Hans Minde blev velsignet
paa Stedet. En opbevaret skrevet Tale fra
hans Haand til det ham betroede Kor, som
han paa Grund af Sygdommen paa det sid-
ste ikke personligt kunde tage sig af, vidner
om hans gudhengivne Sind under det ham
paalagte Kors og om hans menneskekærlige
Sjælesorg overfor Korets Medlemmer. Der
var en Arv paa 923 hollandsk = 403 Sl.-H.
Banco efter ham, som sammen med nogle faa
personlige Ejendele over Christiansfeld send-
tes til Hjemmet i Ullerup, hvor Broderen nu
ledede Forsamlingerne. Udvandrerer blev

altsaa kun 47 Aar gammel og naaede i de 17 Udlændighedsaar ikke at gense sit elskede Fædreland, som stærke Hjertebaand ellers knyttede ham til. Men den fuldstændige Overgivelse i Tjenesten for Menighedens Herre lod hans personlige Ønsker træde tilbage i anden Række. Han vilde gerne have besøgt dem derhjemme, skriver han i 1798, da hans Søster i Christiansfeld ligger for Døden, men han er »ikke mere sin egen Herre«, og maa derfor nøjes med at sende sin Silhuet. I Sandhed en Jesu Discipel, der virkelig havde forladt alle Ting og var fulgt i Mesterens Spor, som Slutningen af et Brev fra 1794 tydeligt vidner om det (samtidig en Prøve paa den uheldige Sprogblanding): »I det Aandelige bliver jeg en arme Sünder, og vil jeg nyde Guds Fred i Hiertet, saa maa jeg holde mig under Jesu Kors, der haver jeg alt, wad jeg bruger til min Salig-

hed. O dass Ihm dafür zu Ehren alle meine Blutstropfen geheiligt wären. Til Schluttning umarmer og küsser jeg eder i Aanden og forbliver eders geringste Sønn i Christo ind til Døden«. —

Man kan dog ikke tilbageholde den Tanke, at det havde været naturligere og bedre, om disse vore til Herrnhut og andre Brødre-menigheder rejsende Landsmænd havde viet deres Tid og Evner til vort eget Folks Tjeneste, en Erkendelse, de i de fremmede Omgivelser sikkert efterhaanden heller ikke selv har været fremmede overfor. Det føles altid tragisk, hvis et Folk i dets Fremdrift skal undvære nogle af sin bedste Sønner, hvilket vi her i Grænselandet har flere dyre Eksempler paa, der næppe opvejes af det gode Ry om vor Hjemstavn, de bortrejsende spredte i fjerne Egne.

FOR HUNDREDE ÅR SIDEN

En af de bedste kilder til at leve sig ind i svundne tiders aand og tankegang er utvivlsomt dagbogsoptegnelser. Gennem dem rykker man paa en gang fortidens tildragelser lige ind paa livet, hvad enten optegnelserne er nedskrevne af en, der selv har været med til at præge begivenhedernes gang eller blot har været en mere passiv tilskuer. Vi vil derfor mindes hundredaaret for treaarskrigens begyndelse ved i dette og de følgende hæfter af Sønderjydsk Maa-nedsskrift at gengive nogle dagbogsblade fra denne bevægede tid. Vi begynder i dette hæfte med en dagbog ført af en mand i Snogbæk, Soltrup sogn. Forfatterens navn kendes desværre ikke, men at det har været en begavet og særdeles skrivekyndig mand fremgaar klart af optegnelserne, der har stor interesse, ikke blot ved at give meget nøjagtige oplysninger om krigsbegivenhederne paa Sundeved, men ogsaa ved de indtryk af befolkningens sølelser, man faar gennem den. Forfatteren har ikke faaet begyndt paa dagbogen fra krigens første dag, men han erstatter i nogen grad det forsømte ved — inden han den 28. april 1848 begynder de egentlige dagbogsoptegnelser — at give en kort oversigt over de forudgaaende begivenheder. Denne oversigt plus den første og eneste dagbogsoptegnelse fra april følger nedenfor. Optegnelserne for maj følger i næste hæfte.

MEMORIE

I længere tid har meningen været deelt angaaende hertugdømmet Slesvigs forhold til Danmark, og den deraf opstaaede strid er bleven ført fra begge sider med stor sensation; dog kampvaabnene bestod kun foreløbigen i pennen. — Den 28. febr. døde kong Christian den 8. og med Frederik den 7., som da kom paa thronen, tog tingen en anden vending. Hertugen af Augustenborg, istedet for at reise til Kjøbenhavn for at hylde den ny konge, drog nu lige til Holsteen for at opægge til kamp mod Danmark. — Krigen blev erklæret. De danske tropper blev strax indkaldt, og den 28. marts laae det første krigsskib ved Sønderborg. Nu kom der hver dag mere krigsfolk og munition dertil. En tysk armee havde i disse dage naaet til Flensborg, som maatte underkaste sig den provisoriske regjering for at holde nogenlunde orden i staden; streiftropperne naaede til Rinkenise.

Her i Sundevitt begyndte vi ogsaa at frygte disses indtrængen, hvorfor det ene bud efter det andet afgik til Sønderborg for at faae landsbyerne besat med militær. Disse kom ogsaa virkelig den 1ste april, efter at de nogle gange havde recognoseret egnen, og nu var al frygt forsvunden, dog dermed var freden ikke vunden! — Nu skeete der undersøgelse hos øvrigheden, hvorvidt disse havde staaet i forbindelse med Slesvig-Holsteen eller ikke. Nogle blev afhørt, andre blev bortført, ligesom de vare skyldige eller ei. En landmilitis blev oprettet. Alle mandfolk fra 19 til 60 aar skulle møde paa dertil fastsatte pladse, bevæbnede med spyd eller gevær for at øves i vaaben, ifald streiferne skulde nærme sig. Endeel av den danske armee kom fra Kjøbenhavn til Sønderborg og her gennem Sundevitt, endeel kom nord fra. Haderslev, Abenrade, Sønderborg og mere havde underkastet sig de danske. —

Saaledes stod tingen til 9. april, da slaget stod ved Flensborg. Bombardementet be-

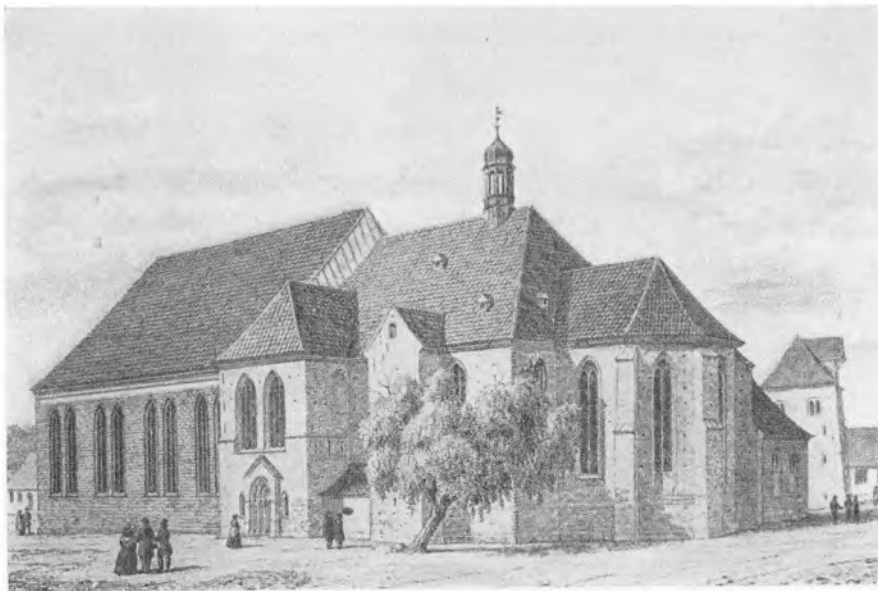
gyndte ved Bau søndag formiddag kl. 9 og varede til kl. 2 eftm., da de danske tog staden med storm. Tydskerne leed et fuldkommen nederlag, en ikke ubetydelig deel faldt, mange fangne, de øvrige toge flugten, maa-ske lige til Rendsborg, og den slesvig-holstenske hær var saaledes opløst. — De danske bleve især understøttede af damperen som laae i fjorden. Tabet skal ogsaa have været taaleligt. Den 10. april reiste kongen gennem Sundevitt, Gravensteen — hvor dannebrog vaiede paa slottet — til Flensborg, hvor han blev modtaget med almindelig jubel. Den danske armee avancerede derpaa til Slesvig uden noget forfald, hvor hovedquarteret blev til videre. — Imidlertid vare vi sundevitter beskjæftigede med at skandse paa Dyppelbjerg, om søndagen at øve os i vaaben, og om natten at gaae vagt i landsbyerne. —

Den 23. april blev der atter et slag leveret af de danske, men dengang mod en preussisk armee ved Slesvig. Slaget blev vundet af preusserne, som skulle have været de danske gandske overlegen i antal og disse maatte trække sig tilbage. Dette var første paaskedag. Anden paaskedag den 24de faldt preusserne atter ind i den danske armee, som kanskee ikke ventede dem paa saadan en maade. De danske kom i førstningen i uorden, men samledes snart igjen og kom den 25de retirerende tilbage til Sønderborg. — Dette var kun lidet trøstende for Sundevitt. Den danske armee laae nu paa Als. Vandet gav samme ikke et ringe værn mod fjenden. Preusserne kunne ventes hver dag og vi stakkels sundevitter, overladte til os selv, maatte saaledes finde os i vor skjæbne. —

Den 28. april.

See saa! Nu have vi de ængstelig ventede tydskere. Igaar kom her til Sundevitt c. 10 000 mand forbundstropper — oldenborgere, hanoveranere, meklenborgere, brunsvigere eutiner o. fl. — som bleve indquarteret i landsbyerne. Preusserne tog nordefter. —

(Fortsættes).

Slesvig Domkirke 1863

FRA DEN GAMLE HOLM I SLESVIG

Slesvig er en særpræget By. Den Dag i Dag taler Minderne fra svundne Tider der et mere indtrængende Sprog end noget andet Sted i Sydslesvig. Gamle Bygninger og Gader hvisker endnu til enhver, der har Tid og Ro til at se sig om, om Dage, der svandt hen.

Har du nogen Sinde været ude paa Holmen? Hvis ikke, maa du endelig gaa derud, næste Gang du kommer til Slesvig. Straks du betræder de gamle Gader med den toppede Brolægning, føler du dig sat tilbage til de Dage, da Slesvig endnu var en Del af Danmarks Rige.

Dengang, det vil altsaa sige for ca. 100 Aar siden, boede der hovedsagelig Skippere og Fiskere paa Holmen. Det var for en stor Del velhavende Folk; thi Søfart og Fiskeri gav endnu godt i de Tider. Hver Familie ejede sit Hus. Det var ganske vist ikke af de største, men man var da i hvert Fald »un-

der eget Tag«. Husene var dengang straa-tækte; men saa skete det hverken værre eller bedre, end at man en skønne Dag ved en Skyttefest kom til at skyde Ild i et af Tagene. En Del Huse futede af til Grunden, og adskillige andre blev stærkt beskadigede. De nyopførte Huse fik saa Tegltag; det var nok saa sikkert.

Midt paa Holmen ligger Kirkegaarden med et lille Kapel. Nogle mener, at Ansgars første Kirke laa paa dette Sted. Det er dog meget usikkert. Rundt om Kirkegaarden er et Jernstakit. Her plejede Fiskerne i gamle Dage at sidde og flette eller bøde deres Net, idet de gjorde den ene Ende af Nettet fast til Stakittets Tremmer. Det maa have været et lystigt Syn at se alle de gæve Fiskere sidde i en stor Kreds rundt om Kirkegaarden, travlt optaget af deres Arbejde. Og som det maa have duftet af Beg og Tjære!

Lige øst for Holmen, paa »Friheden«, laa

det gamle Rettersted, og Forbrydere fra Slesvig, der skulde hænges, førtes gennem Nørre Holmen ud til Galgen. Saa vidt bekendt, fandt den sidste Henrettelse paa »Friheden« Sted i Aaret 1854. Nørre Holmen bar endnu langt senere som et Minde om den Tid Betegnelsen »de Schinnerstraat« = Rakkergaden. (Rakkerne var de Mænd, der udførte Henrettelsen). Det siger sig selv, at Nørre Holmens Beboere ikke var særlig henrykte over denne uhyggelige Navneforandring.

Holmens Fiskere var afholdte og kendte langs hele Slien, og hvor de paa deres Fiskertogter lagde ind til en Landsby eller Gaard, blev der hurtigt Liv og glade Dage. En Drik, de gæve »Holmere« satte særlig Pris paa, var Groggen; den maatte dog ikke være for »flov«; thi, som de sagde: »Vand har vi selv nok af, det sejler vi i hele Aaret«.

Fiskerne var dog ikke blot ivrige til Fest og Lystighed. Nej, ogsaa ved Arbejdet stod de deres Mand. Det kan saaledes nævnes, at de ikke blot knyttede deres Net selv, nej, de spandt ogsaa selv Garnet, der skulde bruges til det.

Store Silderøgerier fandtes dengang ikke i Slesvig. Var Sildefangsten derfor særlig stor, blev en Del af Fiskene solgt til Røgerierne i Egerfjord og Kappel.

Selv ved Vintertid laa Holmens Fiskere ikke paa den lade Side. Saa snart Sliens Vande var lagt til, gjorde man Slæderne klar, og saa gik det ud paa Isfiskeri. Kulden bed, og Fiskeriet var ofte en haard Tørn; men saa vidste man heldigvis at holde Humøret og Arbejdstempoet oppe gennem lystige Sange. Sangenes Tekster var ofte ret meningsløse; men hvad gjorde det, bare der var en kvik

Melodunte paa. Folkemindesamleren-Andreas Lorenzen, Damholm, har saaledes optegnet følgende Vers, som blev sunget af Holmens Fiskere:

Ik kreg min Hardenlena bi de Krop,
un fraag min Hardenlena: Wat is dat?
Klumpfod, Vaagel un Selentium,
Klumpfod, Fod in Rat, Hillummedat,
ik wet nich wat!

Daa kömmt min Lena her,
daa kömmt min Lena her.

Endnu for bare 60 Aar siden boede der paa Holmen 16 Slagtere. De levede hovedsagelig af at sælge deres Varer til Holmens Skipper- og Fiskerbefolkning. Kunde de ikke komme af med Kødets paa den Maade, kørte de Resten ind til Slesvig By og solgte det der.

En af de navnkundigste Slagtere fra Aarhundredskiftet var Slagtermester Ross. Han kørte sit Kød rundt paa en Vogn, forspændt med to Hunde. Ofte opkøbte han ogsaa paa sine Handelstogter ud paa Landet en Kalv. Den blev saa læsset paa Vognen. Ross drak imidlertid nu og da en lille en over Tørsten, og saa hændte det jo mere end een Gang, at Hundene rendte fra ham med Vogn, Kalv og det hele. Før eller senere havnede saa selvfølgelig Vognen i Grøften. Kalven drattede ud, og næste Dag rendte der saa en herreløs Kalv omkring paa Vejene. Endnu helt op til vor Tid kunde man høre gamle »Holmere« sige, naar de saa en herreløs Kalv eller en bortløben Kvie: »Det er Ross sin Kalv«.

(Efter »Flensborg Avis«).

En »kongelig« Daabshandling paa Før

Da Birkefogdens Datter fik Kong Frederik den Sjette til Fadder

Et interessant Indblik i Danmarks og især det danske Kongehus' Tilknytning til Øen Før kan man faa ved at læse i de gamle Kirkebøger derom. Her bringes et Udtog af Daabsregistret ved St. Hans Kirke i Niblum, hvor der under Aargang 1824 findes følgende Side (Oversættelse):

Nr. 12.

Fødselsdag 26. Juni

Daabsdag 28. Juni.

Frederike Marie Nielsen, Datter af Hr. Overkrigskommissær, Birkefoged og Birkeskriver Johan Detlef Dahl Nielsen og Birtha Paulina, født i Niblum.

Faddere:

1. Hans Kongelige Majestæt af Danmark, Frederik den Sjette, som i allerhøjeste Person bar Barnet til Daaben.

2. Fru Grevinde von Moltke født Knuth, Gemalinde til Hr. Kammerherre Adam Wilhelm Grev von Moltke til Grevskabet Brengentved, Kommandør af Danebrogsordenen, Ridder af Danebrog, Deputeret i det kgl. Statskammer og for Finanserne, Medlem af Direktionen for Statsskyld og for Nedsættelse af Fonds.

3. Den ugifte Grevinde Knuth, Søster til den fornævnte Grevinde.

Tillige var ved denne Daabshandling til Stede følgende høje Herrer:

Hans Excellence Hr. Adam Wilhelm von Hanck, Ridder af Elefantordenen, Storkors af Danebrogs-Ordenen, Dr. philosophiæ, Overhofmarskal, Overstaldmester, Marskal af den kongelige Orden.

Hr. Franz Christoffer von Bülow, Storkors af Danebrog, Danebrogsmand, Ridder af den prøjsiske Adler-Ordens 1. Klasse, General-

major, Kammerherre, Generaladjutant og Chef for den kgl. Generaladjutantstab.

Hr. Karl Adolph Rothe, Kommandør af Danebrogsordenen, Danebrogsmand, dekoreret med den gyldne Medaille af 2. April 1801. Kommandør i Sø-Etaten, Generaladjutant for Marinen, Kammerherre, deputeret i Admiralkollegiet og kgl. Yachtkaptajn.

Hr. Friedrich Ludvig Christoph von Gøstre, Ridder af Danebrogs-Ordenen, Kammerherre, Oberst i Infanteriet og Generaladjutantløjtnant.

Hr. Johan Karl Thurecht v. Carstenskjold, Kammerherre og Stiftamtmand over Ribe Stift.

Hr. Peter Matthiesen, Ridder af Danebrogs-Ordenen, Etatsraad, Amtmand i Tønder og Overdiggreve.

En saadan Side i en gammel Kirkebog lader svundne Tider passere forbi: Kong Frederik den Sjette var med sit Følge paa Besøg paa Før. Birkefogden har lige faaet en Datter, og enten har Daaben været fastsat til den 28. Juni, eller man har i Hast undersøgt Muligheden af at faa en kongelig Fadder til Barnet og har faaet Kongens Tilsagn, hvorefter Daabshandlingen med det høje Følge har fundet Sted i Kirken. Den danske Konge har »i allerhøjeste Person« baaret Barnet til Daaben, og man kan vel gaa ud fra, som det var Skik og Brug, at Barnet foruden at faa Kongens Navn ogsaa har faaet en kongelig Gave.

Føringerne har fyldt Kirken, saa mange som der nu kunde være, og udenfor har man forsamlet sig og hyldet Kongen, der saa ofte havde vist, at han regnede alle Danske for lige gode Borgere, hvad enten de var fra Sjælland eller fra Sydslesvig.

A. Regenburg og C. F. Wegeners brevveksling (1849-51) om den slesvigske sprogordning

I »Danske Magazin« 7. rk. 4. bd. har overarkivar i rigsarkivet, dr. phil. Holger Hjelholt offentliggjort en interessant brevveksling mellem departementchef A. Regenburg og gehejmearkivar C. F. Wegener.

Dr. Hjelholt har tidligere i sin disputats: Den danske Sprogordning og det danske Sprogstyre mellem Krigene (1850—1864) redegjort for, at næsten alle indgribende forandringer til gunst for danskheden i de officielle sprogforhold var sket i Tillisch Virketid som regeringskommisær. Den drivende kraft i sprogforandringen var dog ikke Tillisch selv, men hans unge departementschef A. Regenburg der ogsaa efter Tillisch' afsked som slesvigske minister lige indtil 1864 fortsatte som departementchef, og som i denne egenskab var den egentlige leder af den danske kirke- og skolepolitik i Sønderjylland. Hans sprogpolitik har været omdiskuteret, og ogsaa i hans samtid havde den adskillige modstandere, men dog ogsaa mange tilhængere. Regenburgs ivrigste og mest glødende meningsfælle var utvivlsomt hans gamle lærer fra Sorø Akademi, den lærde historiker C. F. Wegener, der siden 1848 var blevet udnævnt til gehejmearkivar. Hans ildhu for den slesvigske sag kommer klart til udtryk i de nu offentliggjorte breve, hvoraf langt de fleste er skrevet af Wegener, da en del af Regenburgs desværre er gaaet tabt. Wegener var en fremragende kender af sønderjyske forhold, og Regenburg har i vigtige sager ofte raadført sig med sin gamle lærer og faderlige ven. Som Regenburgs mellemmand i København har Wegener ofte kunnet være sin unge ven behjælpelig ved at faa en eller anden vanskelig sag til at glide. Hans store personkendskab har haft afgørende betydning ved

besættelsen af en lang række præste- og lærerembeder, og hans forbindelser med københavnske forlagskredse skaffede billige skolebøger og anden litteratur til den nyetablerede danske undervisning i de mellem- og sydslesvigske egne. Enhver, der har interesse for danskhedens trivsel dernede sønden Skelbæk, maa det paa det varmeste anbefales gennem den nu offentliggjorte brevveksling at stifte bekendtskab med de mænd, der førte ordet, dengang man for 100 aar siden søgte at genvinde tabt terræn. Maaske kan en og anden ogsaa lære lidt heraf til brug i den nuværende situation. I hvert fald kan Wegeners ildhu kun virke inspirerende til øget indsats, og lad os sluttelig understrege nogle linier i et brev af 4. april 1851: »Dage som disse komme ikke igjen: Brug dem! Lad os nægte os Hvile og Føde og Søvn og Sundhed — men lad os bruge dem!!! og høste af det i Jorden nedlagte gode, danske Blod!«

I.

Meddelelse til abonnenterne!

Med aprilhæftet følger som gave til Sønderjydsk Maanedsskrifts abonnenter den forlængst bebudede gave:

Gudmund Schütte: Sønderjydske Rigssagn.

Sønderjydsk Maanedsskrift har med dette nummer skiftet udseende. Aarsagen hertil er *papirrationeringen*, som S. M. nu ogsaa begynder at mærke. Ved at gaa over til en tospaltet side indvindes saa megen plads, at vi paa 16 sider kan bringe lige saa meget læsestof, som vi hidtil har kunnet bringe paa 22 sider. Naar papirsituationen igen bedres, vender Sønderjydsk Maanedsskrift tilbage til dets gamle udseende. *Red.*

HOLSTEBRO BANK ^{A/S}

Stiftet 1871.

Aktieselskabet

AARHUUS PRIVATBANK

Aarhus
Hovedkontor

København
Nygade 1.

SPAREKASSEN FOR THISTED AMT

Stiftet 1829

Telefon 2 og 502

Kontortid 10-12^{1/2} og 13^{1/2}-16

Ny jydsk Kjøbstad-Creditforening

Telefoner 4046 - 4047 - 4048

Aarhus

Jydsk Grundejerkreditforening

Herning.

Udlaan: $\frac{1}{4}$ 1947: 244.644.400 Kr.

Reserver: $\frac{1}{4}$ 1947: 11.044.803 Kr.

Ringsted Jernstøberi og Maskinfabrik

Aktieselskab
RINGSTED

Dansk

Køleautomatik- og Apparatfabrik

Nordborg.

Bibelskole pr. Korrespondance.

Hvad Verden i Dag trænger til, er Guds Ord!

Den verdensomfattende Bevægelse: Tilbage til B! Den er letforstaaelig! Vort Korrespondance Kursus er ganske gratis! Brevskolen indeholder 20 Lektier, der møder vore Dages Behov. Hundrede Tusinder Verden over slude: er disse Lektier, der besvarer Spørgsmaal som: Kommer Jesus igen pers-nlig, synlig? Hvad skal jeg gøre for at blive frelst? Hvad og hvor er Himlen? Hvad er Døden? Skal vi se vore Kære igen? og m. fl. Bibelen er den eneste Lærebog. Studiet er letfatteligt for alle! Ingen Forpligtelser! Ikke meget Skrivearbejde. Indmeld Dem nu ved at (tydeligt skrevet) sende Navn og Adr. til:

Det 20. Aarhundredes Bibel-Brevskole

Suomisvej 5 - København V

Aktieselskabet

Sæby Bank

SÆBY

Sæby og Omegns Sparekasse

SÆBY

Folkebanken for Als og Sundeved

Aktieselskab

Senderborg

Telefon 2088

Kontortid 9-12 og 2-4

Horsens Folkeblad

Byens og Egnens
største Bad

Støt de

sønderjydske

Indsamlinger

A. B. C.

Svendborg

Bøghvede & Havremølle

R. S.

Dampskibsselskabet

„PROGRESS“

Kalvebod Brygge 4

København

Sorø Amtstidende

Dagligt Gennemsnits-Oplag
for 1. Halvaar 1944 if. Dansk
Oplagsk. **17.091 Eksempl.**

Akциденstrykkeri, Lystryksanstalt, Clichéfabrik, Bogbinder
Hovedkontor: Slagelse. Telf. 2000.
Hovedstadskontor: Telf. Palæ 4758.

Roskilde Dagblad

Byen: og Egnens Blad
Søger De Husassistent eller anden Medhjælp, da averter i
Roskilde Dagblad. Søger De Plads i Nærheden af Køben-
havn, faar De den bedst gennem en Annonce i Roskilde
Dagblad. Vort Trykkeri leverer Tryksager af enhver Art.
Telefon Roskilde 601 (2 Linie)

Sparekassen i Nykøbing paa Falster

Langgade 5

Telefon 216

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO — Telefon 13

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10—3 Telefon 516, 517 og 518

Skanderborg

Sparekassen for Skagen og Omegn

Telefon 57

Skagen

Stenhus Kostskole, Holbæk

Rektor Svend Larsen

Fra 1. August 1944 særskilt nyoprettet Gymnasie-
afdeling for Piger.

DET LOLLAND-FALSTERSKE JERNBANE-SELSKAB

HORSENS HAVN

- ◆ Mange moderne Stykgodskraner.
- ◆ 7,00 m Vanddybde.
- ◆ Havnen kan besejles Dag og Nat.
- ◆ Store Arealer ved Kaj og Jernbane-
spor ledige til Udleje.

Bornholms Tidende

Øens største og eneste Oplags-
kontrollerede Blad.

Telf. 121

Telf. 355

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

Landbostandens Sparekasse

Nykøbing F. Tlf. 197 - 1197

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

Graasten Bank ^A/_S

Kontortid 9—12 & 2—4

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Aktieselskabet

Banken for Hobro
og Omegn

Aktieselskabet

Landbobanken i Skive
SALLING BANK

Kontortid: 9—12 og 2—5

Lørdag 9—2.

Telefon 700 . Skive.

Horsens Landbobank ^A/_S

Kontortid 9¹/₂-12¹/₂ og 2¹/₂-4¹/₂
HORSENS

Den lollandske Landbo-
stands Sparekasse

NAKSKOV Stiftet 1870

Indskudskapital ca. 61,0 Mill
Reserver ca. 3,8 Mill.

Kontorer i: Maribo - Birket -
Dannemarre - Stokkemærke.

Aktieselskabet

Motorfabriken „Frederikshavn“

Haslev Gymnasium - *Kostskole
for Drenge*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Reserveret

„B“

Støt dansk Industri

Reserveret

„2 7 9 9“

AKTIESELSKABET

SKARREHAGE MOLERVÆRK

Nykøbing Mors

Morsø Textilfabrik A/S

Telefon 575 (2 Linier)

Nykøbing M.

Bornholms Maskinfabrik, Rønne

Jernstøberi, Maskinfabrik, Bygningsstøbegods

A. Jepsen

Trikotagefabrik

Vestergade 43 — — Telf. 221

HERNING

IKAST SKAANERFABRIK

P. Chr. Mikkelsen

IKAST

J. N. Jepsens Boghandel

Tønder . Telf. 341

Stort Udvalg i saavel aktuel som
antikv. Litteratur om Sønderjyll.

Oscar Christensen

Kolonial en gros

Kolding — Varde — Haderslev — Aabenraa

Harald Bo Bojesen

Boghandel

A A B E N R A A

**Støt de
sønderjydske Indsamlinger**
„M.“

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

Aalborg

TAFFEL

Akvavit.

